

Na čustva in občutke oprta, v sugestivne podobe odeta Williamsova dramatika se ne spušča v besedne dvoboje in razčiščevanja pojmov in idej. To je dramatika monologov, veroizpovedi, soočanja različnih življenjskih načinov in postopnega vstajanja velikih, večnih stisk v človeških srcih. Temna, deroča reka je, katere šumenje pa spremlja blaga melodija razumevanja in sočutja, tega edinega mostu, ki povezuje naše skrite samote.

FULVIO TOMIZZA IN »MATERADA«

Tomizzov prvenec *Materada* je izšel prve dni decembra 1960 v Mondadorijevi zbirki *La Medusa degli Italiani*. Gre za roman, ki obravnava povojne razmere v Istri in je torej zelo zanimiv literarni dokument o dobi in dogodkih, ki so doslej v Italiji odmevali le v retoriki vsakdanje kronike ali v trdi stvarnosti osebnih dram.

Toda *Materada* ni samo dokument, ampak pravo literarno delo, ki nam v Tomizzi razodeva pristnega pripovednika z mnogo večjimi umetniškimi ambicijami, kot jih lahko terjata dokumentarno poročilo. Epsko vzdušje, ki preveva *Materado* od prve do zadnje strani in se proti koncu povzdigne v zelo učinkovite lirične tone, je namreč nezmotljivo znamenje, da se je s Tomizzo pojavil na obzorju tržaške italijanske književnosti ne samo trezen presojevalec domačega dogajanja, temveč pravi umetnik, od katerega tudi italijanska književnost na splošno lahko mnogo pričakuje.

Fulvio Tomizza ima več pogojev, ki jih pogrešamo v najnovejših predstavnikih prav tako tržaške kot tudi italijanske književnosti. Ni na primer izšel iz rafiniranih vrst literarnih akademij in krožkov, zato se mu retorika skoraj nagonsko upira. Slogovno se izogiba vseh nepotrebnih obratov, ki imajo funkcijo nebistvenega okraska. Njegovi stavki so trdi, toda jasni in točni. Človek ima občutek, da so nastali ob znoju razgretega pisateljevega čela in se izoblikovali na papirju s sramežljivo silo poštenega namena, kakršnega ima lahko samo kmet, kadar obdeluje zemljo in ji med delom pripoveduje svoje gorje. Sicer diši vsa Tomizzova knjiga po trpki grudi, po požetih poljih in po neskončni ljubezni do mirnega, skromnega, biblijskega vaškega življenja, izgubljenega za vedno. V Tomizzi govori torej predvsem glas zemlje, ki terjata svojo večno pravico tudi vpričo dogodkov, ki so trenutno močnejši od nje. Vendar bi se človek motil, če bi v Tomizzovi prozi videl le trud, s katerim se kmečko srce žlahtno prizadeva, da bi opevalo svojo usodo z izraznimi sredstvi, ki mu niso lastna. V literarno navidezno neuglajenem slogu je dejansko mnogo točno preračunane prefinjenosti in skrbno dozirani učinki so usmerjeni v en sam cilj, ki ga je nedvomno iskati v koralnem, liričnem akordu. Tako je pisatelj po eni strani dosegel popolno skladnost z vzdušjem svoje zemlje, ki je — tega ne smemo pozabiti — Istra, ne pa Sicilija z dvatisočletno estetsko tradicijo, po drugi strani pa je kljub temu vzpostavil stik z duhom naj sodobnejšega italijanskega pripovedništva. To je, kar zadeva slog, največja vrlina Tomizzovega romana.

Toda kmečki izvor ni edina značilnost, po kateri se Tomizza razlikuje od velike večine sodobnih italijanskih pripovednikov. Važno je tudi poudariti, da je mladi istrski pisatelj prišel v književnost neposredno iz življenja, kar je prav gotovo redkost v časih, ko se italijanska literarna umetnost navzlic novorealističnim izkušnjam čedalje bolj zapira v slonokoščeni stolp abstraktnega intelek-

tualističnega izživiljanja. Tomizzove kulturne in življenjske izkušnje pa so zelo daleč od tega. Rodil se je leta 1955 v Materadi pri Umagu kot sin malega posestnika. Srednjo šolo je začel obiskovati v Kopru, toda leta 1950 se je njegova družina izselila v Trst in petnajsetni dijak je tako moral prekiniti študije in iskati zaposlitev, da na kak način pomaga staršem. Po treh letih trdega življenja in po očetovi smrti se je vrnil v Koper in tam končal klasični licej. Našel je nato službo na koprski radijski postaji, toda kmalu jo je pustil in šel v Ljubljano, kjer je nekaj časa deloval kot asistent pri režiji nekega slovenskega filma. Gledališki in filmski svet ga je tako prevzel, da je v tisti dobi obiskoval celo akademijo za gledališko umetnost v Beogradu. Vendar se ni mogel dokončno odločiti. Nenadoma je spremenil svoje načrte, se za nekaj časa spet vrnil na domačo zemljo med sorodnike in znance in se nato znova preselil v Trst. Začelo se je drugo, zrelejšo obdobje njegovega življenja. Začel se je boj za uveljavitev v novem okolju, ki mu je bil nasproten. Knjiga *Materada* je dokaz, da je v tem boju tudi uspel.

Tomizzove življenjske izkušnje so torej v marsikakem pogledu edinstvene. Na kmečko osnovo njegove vzgoje so se postopoma usedale najrazličnejše kulturne plasti: najprej istrske s hrvaškim jedrom in italijansko zunanjo prevleko, nato pristno italijanske, potem slovenske in hrvaške in končno spet italijanske z vsemi odtenki in odsevi, ki so jih mogle dobiti v povojni dobi v Istri in Jugoslaviji. Fulvio Tomizza je prav gotovo prvi italijanski pisatelj s tako mešanimi kulturnimi in, rekli bi, etičnimi izkušnjami. Mnogi tržaški pesniki in pisatelji v italijanskem jeziku so imeli podobne pogoje. Naj omenimo le Slataperja in Sveva. Vendar je to, kar so oni doživljali le umsko ali posredno preko krvne dediščine in okolja, Tomizza doživel resnično, to je dejansko.

Ni dvoma, da se vse to kaže tudi v *Materadi*. Poleg izrazito sredozemskega smisla za pravilne proporce in za muzikalčno ubranost celote je v Tomizzovem romanu tudi mehko lirično razpoloženje, iskanje globine, demotožje in čut krivde, ki so prav gotovo med glavnimi komponentami slovanske in še zlasti jugoslovanske duše. Ponekod se vsi ti elementi morda še niso popolnoma zlili v ubrano celoto, vendar ima pisatelj na razpolago zelo učinkovito sredstvo, da jih podredi svoji volji: to sredstvo je pripovedni dar, ki ga je dobil neposredno od narave. Prav dar pripovedovanja mu namreč omogoča, da se redkokdaj oddalji od pripovedne niti in da omejuje razmišljanja, opise in zgodovinsko razlago na najnujnejše za razumevanje zgodbe in duševnosti nastopajočih oseb. To je bila zelo zahtevna naloga, če pomislimo, da je *Materada* kljub temu, da je napisana v prvi osebi, kolektivna zgodba cele vasi.

Pripovedovanje se torej ne razvija po neki vnaprej določeni premi črti, ampak se zgoščuje okrog nekaterih pomenljivih točk, se nato redči in končno spet zgoščuje po nekem notranjem, naravnem ritmu, ki postaja proti koncu vedno bolj strnjen, a se pri tem nikoli ne sprevrže v subjektivno, pristransko ali deklarativno izpoved. Gre za posebno in zelo pristno pripovedno tehniko, ki se ne naslanja na noben znan vzor iz italijanske književnosti. Morda je mestoma slutiti kako sorodnost z Vittorinijevim ali Pavesejevim umetniškim svetom. Vendar sta ta dva navzlic prizadevanju, da bi podala kolektivno vzdušje neke pokrajine, preveč vezana na lastno notranjo ost, da bi mogla v pripovednem pogledu služiti Tomizzi kot zgled. Mladi istrski pisatelj skuša projicirati svojo notranjost na naravo in ljudi, ki jih opazuje, da bi ujel skrivnostno gibalno njihovih dejanj in misli. Pri tem stalno pazi, da ne bi

izgubil sorazmerja med značaji. Njegova prirojena poštenost mu ne dovoljuje, da bi opisal eno samo — pozitivno ali negativno — plat značajev ali tolmačil dogodke iz enega samega zornega kota. Prav tako se nikoli ne spušča — če smemo uporabljati glasbeno izrazoslovje — v *fortissimo*. Njegovi toni so vedno umirjeni, kot je umirjeno življenje, če ga opazujemo od blizu. Toda pod to umirjenostjo je jasno slutiti napeto dramatičnost podtalnega življenjskega toka, ki odnaša s seboj proti iracionalnemu koncu vse upe, vsa razočaranja, vse vesele in praznične trenutke, iz katerih je sestavljen. Zunanji dogodki postanejo tako skoraj nepomembni, vsekakor neodločilni. Važno je samo življenje, ki gre svojo pot preko vseh ovir in vseh tragedij in se ne ustavi niti ob grobovih padlih. V tem Tomizzovem pojmovanju življenja moramo videti zelo pozitivno noto, ki ga skoraj avtomatično postavlja izven subjektivnega območja italijanske književnosti in ga približuje tistim načelom resnično sodobne umetnosti, ki bi morala, kot pravi Quasimodo, končno premagati v sebi zadnje romantične krče in obrniti svojo pozornost na bližnjega in družbo.

Tomizzova pripovedna tehnika je torej mnogo več kot posrečeno izrazno sredstvo. Je v resnici idealen medij med njegovo vzgojo in naravo na eni strani in resnično občuteno ljubeznijo do zemlje in kulture na drugi. *Materada* ni zato samo dolg, ki ga je pisatelj hotel plačati domači grudi, ampak pravo literarno delo, ki prinaša v sodobno italijansko književnost zelo zanimivo pripovedno komponento.

V italijanskem kulturnem svetu je bil Tomizzov prvenec zelo dobro sprejet. To je mladega avtorja spodbudilo, da je takoj napisal nov roman, ki bo najbrž izšel še letos, ker že dolgo čaka, da pride na vrsto v Mondadorijevi tiskarni. Napisal pa je tudi odrsko delo, s katerim bo Novo gledališče iz Trsta po vsej verjetnosti gostovalo v Ljubljani na začetku prihodnje sezone. Prebrali smo v rokopisu prav tako novi roman kot dramo in lahko rečemo, da Tomizza ne bo razočaral svojih prvih navdušenih bravcev. Njegova razvojna pot je pravilna in mu bo brez dvoma prinesla še mnogo zadoščenja.

Josip Tavčar

RAZGOVORI

MOŽNOSTI IN OKVIRI

Ivan Bratko

VES SVET NI LE PREBUJEN, AMPAK TUDI KULTURNEJŠI *

V zadnjem času se v Sloveniji in v Jugoslaviji vrstijo javne diskusije o zabavnih ilustriranih tednikih, o razvedrilu mladine, o domačem filmu, o založništvu itd. Diskusije o založništvu so kar stalne, manj je razprav o dnevnem tisku in radiu, čeravno je znano, da so vsa ta področja v podobnih težavah. Skrbna analiza sedanjega stanja, kvalitete in količine na teh področjih in izdelava okvirnih načrtov njihovega razvoja je naloga družbenih organizacij in organov, ki se ukvarjajo s to problematiko.

* Predavanje na RTV Ljubljana maja 1962.